

Yrkesetiska principer för psykologer i Norden

Antagna av Sveriges Psykologförbunds kongress 2023

Innehållsförteckning

Förord	3
1. Inledning	6
2. Yrkesetiska principer	7
2.1 Individens rättigheter och värdighet	7
2.2 Yrkesmässig kompetens	9
2.3 Ansvar	10
2.4 Yrkesmässig integritet	12
3. Att tillämpa de yrkesetiska principerna	14
3.1 Etisk rådgivning till psykologer	14
3.2 Att informera allmänheten	15
3.3 Hantering av klagomål på psykologer	15

Förord

De yrkesetiska principerna följer allmänna etiska principer. De gemensamma värdena omfattar rättvisa, jämlikhet och respekt för individen och de grupper hen tillhör. Psykologer respekterar principerna om de mänskliga rättigheterna så som de definieras i fördrag och konventioner om mänskliga rättigheter. Men eftersom de i sitt arbete möter situationer som kan kräva svåra beslut och etisk reflektion är etikens allmänna principer otillräckliga som enda vägledning för deras yrkesutövning. Därför har psykologer formulerat den Yrkesetiska koden som ska ge vägledning och stödja etisk reflektion.

All yrkesverksamhet bör präglas av etisk reflektion. Etiska aspekter bör ses som en del av arbetet tillsammans med juridiska, yrkesmässiga och övriga ramstrukturer.

Den europeiska psykologfederationen European federation of professional psychologists' associations (EFPA) antog 1995 en Meta-code of ethics. Denna metakod är avsedd att kunna användas i alla situationer som yrkesaktiva psykologer kan möta i sitt arbete.

De nordiska psykologförbunden har haft en gemensam yrkesetisk kod sedan 1980-talet. Under 1996–1997 arbetades dessa om för att överensstamma med EFPA:s metakod för yrkesetik, och sedan igen år 2020. Arbetet motiverades vid det senare tillfället också av ett växande behov att utforma de etiska principerna så att de främjar etisk medvetenhet och etisk reflektion. Men detta dokument står likväl på egna ben, och är inte ett tillägg till EFPA:s etiska riktlinjer.

De etiska principerna har strukturerats kring fyra huvudprinciper:

- respekt för varje persons rättigheter och värdighet
- yrkesmässig kompetens
- ansvar
- yrkesmässig integritet.

Principerna har utformats för att:

- stödja psykologer i Norden i situationer där de behöver fatta beslut kring etiska frågeställningar
- skydda klienter från olämpliga och/eller skadliga interventioner
- stödja samarbete inom psykologkåren samt mellan psykologer och andra yrkesverksamma
- upprätthålla allmänhetens förtroende för psykologers yrkesutövning
- tjäna som utgångspunkt för upprättandet av riktlinjer och instruktioner inom specialiserade områden av psykologin.

Dessa etiska principer har endast utformats för psykologer. Därför kan de inte direkt tolkas med andra yrkesgruppers språkbruk och tankemönster, till exempel ur ett juridiskt perspektiv.

De yrkesetiska principerna reglerar psykologers yrkesutövning. Denna yrkesutövning omfattar alla situationer där psykologer har en yrkesmässig kontakt med en person, en grupp eller en organisation.

De yrkesetiska principerna ska också iakttas under sådan yrkesutövning som inte är direkt psykologisk till sin natur, men

som utövas av psykologer och utgår från färdigheter som hen har tillägnat sig under utbildningen.

De nordiska psykologförbunden ansvarar för att motivera och främja etisk reflektion och debatt bland sina medlemmar, till exempel genom utbildning och rådgivning. Dessutom förväntar sig förbunden att deras medlemmar ska utveckla sin medvetenhet om yrkesetiska frågeställningar.

Som medlemmar i de nordiska psykologförbunden är vi skyldiga att reflektera över vår yrkesutövning och att agera i överensstämmelse med de etiska principerna. Förbunden ansvarar för att undersöka eventuella klagomål mot deras medlemmar, ta ställning till dem och fatta beslut om möjliga sanktioner.

1. Inledning

Psykologers yrkesutövning grundar sig på vetenskap och beprövad erfarenhet. Psykologin och psykologyrket är i ständig utveckling och kontinuerligt tillkommer nya och mer sammansatta kunskaper och metoder. Eftersom sociala förändringar kontinuerligt frambringa nya typer av problemsituationer är det viktigt att psykologer är uppmärksamma på sina egna begränsningar och kan vända sig till kollegor och andra yrkesverksamma för att ta del av ytterligare kunskap och kompetens.

Psykologer använder sin yrkeskunskap i många olika roller, yrkesmässiga situationer och i tillämpningen av olika arbetsmetoder. Psykologer besitter nödvändiga resurser för att åstadkomma avgörande förändringar i individers, grupper och organisationers omständigheter. En psykolog har inflytande och kan påverka människors liv djupt.

Detta ställer stora krav på psykologers etiska medvetenhet och har varit ett av de främsta skälen för att upprätta yrkesetiska koder.

Många av psykologens yrkesmässiga relationer och arbetsuppgifter är av en sådan natur att de inte kan regleras formellt. I dessa fall spelar den enskilda psykologens etiska medvetenhet, ansvarskänsla och yrkesmässiga kompetens en avgörande roll.

Diskussionen kring och utvecklingen av yrkesetiska principer är en kontinuerligt fortgående process.

2. Yrkesetiska principer

Definition av klientbegreppet

I det följande används ordet "klient" om alla individer, grupper och organisationer som psykologer yrkesmässigt interagerar med. I vissa situationer kan termen också omfatta sekundärt berörda parter, som en primär klients familj, en klientgrupps-organisationsmiljö, eller klienter, patienter eller andra berörda i en klientorganisation.

2.1 *Individens rättigheter och värdighet*

Psykologen respekterar och arbetar för att främja utvecklingen av varje människas grundläggande rättigheter, värdighet och värde. Psykologer respekterar individens rätt till privatliv, diskretion, självbestämmande och autonomi i enlighet med psykologens övriga yrkesmässiga ansvar, den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna samt gällande lag.

Respekt

Psykologen respekterar individens grundläggande rättigheter, värdighet och integritet och arbetar på ett sådant sätt att den psykologiska expertkunskapen inte används för att skada, utnyttja eller förtrycka. Psykologen respekterar klientens och andra berörda parter kunskaper, åsikter, erfarenheter och expertis. Psykologen respekterar kollegors och andra yrkesverksammas särskilda expertis, förpliktelser och ansvar.

Psykologen beaktar klientens individuella, rollrelaterade, kulturella och sociala särdrag. Psykologen beaktar också hur individuella, rollrelaterade, kulturella och sociala särdrag kan påverka den egna yrkesutövningen.

Diskretion och tystnadsplikt

Psykologen skyddar den konfidentiella information hen får om klienter och andra parter. Principen kan frångås i situationer där klienten eller andra parter är i uppenbar fara. Psykologen kan också enligt lag åläggas att överlämna information. I sådana fall informerar psykologen klienten om tystnadspliktens juridiska begränsningar.

Informerat samtycke och valfrihet

Psykologen informerar klienten om planerade interventioner och diskuterar åtgärder och deras sannolika konsekvenser med klienten. Dessutom överväger psykologen huruvida sättet som informationen överlämnas på är respektfullt och avpassat till klientens förmåga att ta emot och processa information.

Därigenom möjliggör psykologen informerat samtycke från klientens sida: hen får den information som krävs för att kunna ta ställning till interventionerna.

Självbestämmande

Psykologen försvarar klientens autonomi och rätt till självbestämmande. Detta gäller även klientens rätt att inleda eller avsluta relationen till psykologen. I arbete med barn eller klienter som har utsatts för behandling mot sin vilja, eller i akuta situationer, måste målet alltid vara att respektera klientens autonomi och utveckla en samarbetsrelation.

2.2 *Yrkesmässig kompetens*

Psykologen strävar efter att utveckla sin yrkesmässiga kompetens och upprätthålla en hög kvalitet på sitt arbete. Psykologen eftersträvar medvetenhet om sina yrkesmässiga och personliga styrkor och svagheter för att realistiskt kunna utvärdera sin kompetens inför nya uppdrag. Psykologen väger in sina egna personliga omständigheter och hur de kan inverka på den egna kompetensen. Psykologen åtar sig endast sådana uppdrag, tillhandahåller sådana tjänster och erbjuder sådana metoder som hen har kompetens för, utifrån egen utbildning och erfarenhet.

Etisk medvetenhet

En av förutsättningarna för hög yrkesmässig kompetens är att psykologen känner till de yrkesetiska principerna och tillämpar dem i sin yrkesutövning.

Kompetensutveckling

Psykologens arbete grundar sig på vetenskap och beprövad erfarenhet. Psykologen strävar kontinuerligt efter att utveckla sin yrkesmässiga kompetens genom att hålla sig uppdaterad om utvecklingen inom psykologin, som vetenskap och yrke.

Begränsningar i kompetens

Psykologen arbetar inom gränserna för sin utbildning, erfarenhet och personliga förmåga och söker professionell hjälp och stöd i svåra situationer.

Metodbegränsningar

Psykologen är medveten om begränsningarna hos psykologiska metoder och de slutsatser som kan dras från dem. Psykologen är särskilt försiktig när hen använder metoder, instrument och tekniker som inte motsvarar standardkraven för metoder eller som psykologen inte till fullo behärskar.

Yttre faktorer

Psykologen är uppmärksam på hur omständigheter och förutsättningar kan främja eller försämra deras möjligheter att använda sin kompetens och sina arbetsmetoder på ett ändamålsenligt sätt.

2.3 *Ansvar*

Psykologen beaktar såväl det yrkesmässiga som vetenskapliga ansvar som hen har gentemot klienter och den organisation respektive samhälle som hen lever och arbetar i. Psykologen undviker att orsaka skada och tar ansvar för sina handlingar. Psykologen försäkrar sig så långt det är möjligt om att hens tjänster inte missbrukas.

Skillnader i kunskap och inflytande påverkar alltid psykologens yrkesmässiga relation till kollegor och klienter. Ju större dessa skillnader är, desto större är psykologens ansvar.

Ansvar

Psykologen är personligt ansvarig för kvaliteten på och konsekvenserna av sin yrkesutövning och är samtidigt medveten om att hen av andra uppfattas som en representant

för hela yrkeskåren. Psykologen är uppmärksam på hur hen använder sin psykologiska kunskap också utanför sin yrkesutövning.

Undvika missbruk/skada

Psykologen missbrukar inte psykologisk kunskap eller tillvägagångssätt och säkerställer att skada som inte kan undvikas, blir så begränsad som möjligt.

Psykologen deltar inte i aktiviteter som genom hot eller fysiska eller psykiska tvångsmedel (indoktrinering, hjärntvätt, tortyr osv.) syftar till att:

- framtvinga information eller bekännelser från någon
- övertyga någon att avslöja, förneka eller förändra sin eller någon annans livssyn, eller politiska, religiösa eller etiska övertygelse.

Psykologen strävar aktivt efter att förhindra att psykologisk kunskap används för sådana ändamål och anmäler vid kännedom sådana aktiviteter till det nationella psykologförbundet eller relevanta instanser för mänskliga rättigheter.

Hantera etiska dilemman

Psykologen är medveten om att etiska dilemman förekommer i yrkesutövningen och ansvarar för att lösa sådana problem och diskutera dem med kollegor, uppdragsgivare och/eller det nationella psykologförbundet. Psykologen bör också informera andra berörda parter om de krav som de yrkesetiska principerna ställer.

Fortlöpande ansvar

Psykologen ansvarar för att komma överens med klienten om den yrkesmässiga relationens villkor, förlopp, avslutning och uppföljning. Psykologen är medveten om det ansvar hen har gentemot klienten också efter att den yrkesmässiga relationen är formellt avslutad. Även efter att en yrkesmässig relation med en klient har avslutats ska psykologen respektera de yrkesetiska principerna.

Utökat ansvar

Psykologen har ett utökat ansvar för den vetenskapliga yrkesutövningen, så att även de som psykologen handleder eller utbildar utför sina uppgifter på ett vetenskapligt, professionellt sätt och iakttar yrkesetiska principer. När psykologen lär ut psykologiska arbetsmetoder ska hen också peka på metodernas styrkor och svagheter samt deras möjliga etiska implikationer.

2.4 *Yrkesmässig integritet*

Psykologen strävar efter att ha yrkesmässig integritet i forskning, undervisning och psykologisk yrkesutövning. Det innebär att psykologen är ärlig och opartisk och bemöter övriga berörda parter med respekt. Psykologen förklarar sin roll så tydligt som möjligt i alla yrkessammanhang.

Öppenhet och tydlighet

Psykologen ger adekvat information om personlig förmåga, arbetserfarenhet, kompetens och yrkesmässiga åtaganden och

använder endast de titlar hen har rätt till utifrån sin utbildning, legitimation och anställning.

Psykologen strävar efter att vara objektiv och exakt i sina psykologiska utlåtanden. Psykologen informerar om psykologi och dess yrkesmässiga tillämpning på ett sätt som undviker missuppfattningar eller skadar psykologin som vetenskap och profession.

Psykologen informerar klienten i förväg om de ekonomiska villkoren för den yrkesmässiga relationen och är medveten om de konsekvenser som kan uppstå om psykologen, utöver sitt arvode, också tar emot gåvor eller andra förmåner från klienten.

Intressekonflikter och utnyttjande

Psykologen strävar efter att vara uppmärksam gentemot sina egna behov, attityder och värderingar och på sin egen roll i den yrkesmässiga relationen. Psykologen missbrukar inte sitt inflytande och sin status genom att utnyttja klientens beroendeställning och förtroende.

Psykologen undviker att ha en relation med klienten utanför yrkets vägnar. Sådana relationer minskar den nödvändiga professionella distansen och kan leda till intressekonflikter eller utnyttjande. Psykologen är medveten om de direkta och indirekta sätt genom vilka intimitet och sexualitet kan påverka förhållandet mellan psykologen och klienten. Psykologen ser till att relationen inte blir privat eller sexuell till sin natur. Sexuellt umgänge får inte förekomma mellan psykologen och klienten.

3. Att tillämpa de yrkesetiska principerna

3.1 *Etisk rådgivning till psykologer*

De yrkesetiska principerna är avsedda att stödja psykologer i deras dagliga arbete, i reflektion och planering och i att lösa etiska dilemman som uppstår under deras yrkesutövning.

Det är viktigt att vara uppmärksam på följande:

Psykologens ansvar hänger samman med den yrkesmässiga relationens och det aktuella uppdragets art.

De etiska principernas innehåll bör utvecklas genom aktiv, löpande diskussion.

Etisk reflektion

I varje beslut att anta eller avböja ett uppdrag reflekterar psykologen över därmed förknippade etiska aspekter. Detta väcker, tydliggör och ökar medvetenheten om yrkesetiken. Den kontinuerligt pågående etiska reflektionen i arbetet hjälper psykologen att identifiera etiska dilemman.

Etiska dilemman

De fyra yrkesetiska huvudprinciperna är inbördes beroende av varandra och kan i vissa situationer komma i konflikt med varandra. Sådana etiska dilemman kräver noggranna övervägningar och ofta också en dialog med klienter och kollegor där man värderar de etiska principernas inbördes relationer. Men i en situation av motstridiga principer kan det ändå bli nödvändigt att fatta beslut och agera i enlighet med

dem. I praktiken kan det innebära att man prioriterar vissa principer framför andra.

Etisk vägledning

När psykologen möter komplicerade yrkesetiska frågeställningar rådgör hen med en kollega och/eller Etikrådet. Sådant samråd är i sig själv ett uttryck för etisk medvetenhet, men det slutgiltiga beslutet fattas ändå av psykologen själv.

När en psykolog blir varse att en kollega befinner sig i en situation där yrkesetiska principer står emot varandra erbjuder psykologen sin hjälp att hantera dilemmat.

3.2 *Att informera allmänheten*

Informationsmaterial som är avsett för allmänheten bör inkludera information om psykologers yrkesetiska principer och övriga aktuella riktlinjer.

Psykologer ger uppdragsgivare och/eller berörda parter adekvat information om yrkesetiska principer och riktlinjer för sitt arbete samt om tillvägagångssätt och möjliga sanktioner vid eventuella klagomål.

3.3 *Hantering av klagomål på psykologer*

De yrkesetiska principerna är också avsedda att vara ett stöd i bedömningen av klagomål på psykologers agerande. I sådana bedömningar ska man ur ett yrkesetiskt perspektiv undersöka

de etiska dilemman som kan ha uppstått och de prioriteringar psykologen har gjort.

En psykolog som blir varse att en kollega bryter mot de yrkesetiska principerna diskuterar detta med kollegan innan psykologen kontaktar Etikrådet.